

The article shows theoretical grounding for stylistic potential of periphrasis as language unit and stylistic figure. In general, periphrasis is defined as stylistic figure or trope, giving names to objects or phenomena via their features and characteristics. It is used as tool "to name newly" the meaning of defined phenomena and is often applied in the context together with basic (primary) meaning. Periphrasis is one of the means to realize secondary nomination or secondary naming, used as a basis to differentiate the following types of periphrastic structures: original and traditional periphrases, the latter are also divided into phraseological periphrasis and periphrasis-synonyms; language and speech periphrases, as well as logical and image periphrases, based on the qualities of metaphors and metonymy. Periphrases realize nominative, communicative, pragmatic and stylistic functions for different types of units both in language and speech, whose major function is to name newly, thus supporting extension of vocabulary and language development in general.

Key words: periphrasis, secondary nomination, occasional nomination, periphrastic synonyms.

Статтю рекомендовано до друку
доктор фiлологiчних наук, професор
кафедри теорiї, практики та перекладу англiйської мови
факультету лiнгвiстики НТУУ «КПb»
Н.Г. Ішук

Юлія Зайченко
(Київ)

УДК 811.11

ФЕНТЕЗІ ЯК ЖАНР СУЧАСНОЇ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Стаття присвячена основним характеристикам жанру фентезі з точки зору літературознавства, лінгвостилістики. Подається історія його виникнення, простежується сюжетна та тематична схожість з лицарськими романами середньовіччя. Демонструються сучасні лінгвістичні підходи до класифікації цього жанру. В якості критеріїв виступають: задачі фантастичного припущення та його ролі у розвитку дії, міфологічна складова фентезі, сюжетно-тематичний принцип, аксеологічна площина, національна специфіка, світоглядні особливості, орієнтованість на цільову аудиторію та час, в якому відбуваються події творів цього жанру. Також надається коротка характеристика деяких різновидів фентезі. Крім того фентезі розглядається як явище, що належить до функціонального стилю художньої літератури. Тексти цього жанру сповнені образності та виконують естетичну функцію, що стає можливим завдяки широкому використанню авторами різноманітних стилістичних прийомів та експресивних засобів.

Ключові слова: фентезі, художня література, лицарські романи, стилістика, експресивні засоби, стилістичні прийоми.

Постановка проблеми. Фентезі є відносно молодим жанром художньої літератури, він виник у першій половині ХХ століття, проте набув значної популярності у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. Цим зумовлюється актуальність його дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями стилістики фентезі займаються такі сучасні британські та американські науковці, як С. Мендела, Дж.Е. Слассер, Е.С. Рабкін. На пострадянському просторі дослідженнями жанру фентезі займаються О.М. Ковтун, В.С. Муравйов, С. Алексеев.

Мета статті полягає в аналізі основних характеристик жанру фентезі як з точки зору літератури, так і з точки зору його мовних ознак. Для досягнення мети були поставлені такі **завдання**: а) проаналізувати визначення та класифікації жанру фентезі, б) розглянути основні різновиди цього жанру, в) дослідити стилістичні особливості фентезі як жанру художньої літератури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фентезі розглядають як різновид фантастики, що конституює фантастичне припущення на базі вільної, не обмеженої вимогами науки вигадки, головним чином за рахунок містики, магії та чаклунства. Цей жанр як такий розпочав свою

історію у 30-х роках ХХ ст. із появою оповідань про Конана-варвара Р.І. Говарда та романів Дж.Р.Р. Толкіна, які стали основою сучасного фентезі, проте науковці збігаються у думці, що коріння цього жанру набагато глибше. Науковці [9] ведуть його передісторію від часів лицарських романів. Події цих романів розгорталися в історичному часі, але їх оповідний простір – не реальна Європа «темних віків» напередодні середньовіччя і навіть не сучасна авторам Європа феодальна. Лицарські романи існують в умовному та «феєричному» просторі, де справжня географія та політичні кордони абсолютно неважливі, де Королівському Двору протистоїть весь навколишній світ, населений чарівниками і велетнями.

Лицарські романи, зокрема «Смерть Артура» Т. Мелорі (1485р.), стали певною мірою основою для створення традицій фентезі, багато з яких вже стали шаблонами. Тут ми вперше знаходимо образ ідеального Світлого Королівства, Імперії, що веде запеклу і приречену боротьбу з могутніми темними силами. У лицарському романі стрижнем оповідання стає мандрівка лицаря в ім'я вищої мети. Тут же постають і тема боротьби за володіння певним священним предметом, артефактом, і образ доброго чарівника, який допомагає герою, і багато іншого.

Існує декілька підходів до класифікації фентезі. Так, О.М. Ковтун розглядає чотири різновиди фентезі в залежності від задач фантастичного припущення та його ролі у розвитку дії: містико-філософський, метафоричний, «чорний» (або «жахливий») та героїчний [5, с. 103-107]. У першому випадку важливим є те, яка «істинна реальність» формується за допомогою припущення, адже саме від цього залежить доля героя та його вибір життєвого шляху. Реальність тут зображується як складна і багатовимірна концепція буття, якій властиві як звичні, так і надприродні явища, доступні лише обраним. Сюжет починається з проникнення героя до надприродних вимірів і розвивається з розумінням того, що недоступні раніше та заборонені сторони всесвіту і є справжньою суттю буття.

Метафоричний фентезі тісно пов'язаний з містико-філософським. Його особливість полягає у тому, що в якості фантастичного припущення виступає квінтесенція дивовижного, незбагненого, яке знаходиться у реальній дійсності або приховане у глибинах людської психіки. Героями цього різновиду фентезі найчастіше є самотні мрійники, які тонко відчувають та гостро переживають недосконалість світу.

Джерела «чорного» фентезі О.М. Ковтун простежує з фольклорних билин багатівікової давнини. Основна особливість цього різновиду полягає у тому, що фантастичні елементи проникають до повсякденності у зловісній та недоступній для розуміння простого смертного іпостасі. Звичний та тривкий світ виявляється лише тонкою оболонкою, з-поза меж якої виходять вампіри, демони, кадаври та інші – переважно жахливі – істоти.

Останнім за цією класифікацією різновидом фентезі є героїчний, або «меча та магії». Він вважається одним з найбільш розповсюджених на сьогоднішній день. Тут фантастичні елементи перетворюються на декорацію, в певній мірі естетичне оформлення простору та часу, в якому розвивається пригодницький сюжет. У центрі стоять окремі герої, фізично сильні та досвідчені воїни, які виконують свої завдання за допомогою сили та спритності. Ці герої, як правило, не зображуються носіями добра і шляхетності – серед них можуть бути пірати, злодії, найманці і просто волоцюги. Проблеми таких героїв зазвичай локальні і стосуються особисто героїв та їх друзів, або окремої місцевості, тому в героїчному фентезі поширена форма повісті та короткого оповідання.

У класифікації Р. Шидфар розглядаються також чотири типи фентезі, але дещо інші. Науковець бере за основу міфологічну складову фентезі та розрізняє героїчний (побудований на кельтському фольклорі), фольклорно-казковий (герої живуть у реальному світі, населеному персонажами міфів), героїчно-епічний («авантюрно-пригодницьку», фентезі «меча та магії») та міфотворюючий фентезі (створюється світ із власною міфологією) [11, с. 90].

С. Алексеев та М. Батшев узагальнюють різні види та підвиди фентезі до трьох основних: класичний (дія відбувається у міфічному минулому у нашій або вигаданій реальності), історичний (дія відбувається у контексті реальних історичних подій) та науковий (елементи наукової фантастики поєднуються із казково-міфологічною традицією) [1, с. 83].

Проте жодну з цих класифікацій не можна назвати повною, оскільки вони не враховують усіх особливостей жанру, до того ж напрямок фентезі у літературі швидко розвивається, виникають нові підвиди на стику фентезі та інших літературних напрямів (детективний фентезі,

гумористичний фентезі тощо). На базі цих класифікацій О. Афанасьєва [3, с. 86-94] розробила найбільш повну на сьогоднішній день класифікацію. Для створення її критеріїв автор брала за основу класифікацію мистецтв М.С. Кагана за функціями, які вони виконують, і твори фентезі вона розглядає у сюжетно-тематичній площині, за національною специфікою, з точки зору часу, в якому відбуваються події, в аксеологічній площині, за світоглядним початком та в залежності від адресата.

За сюжетно-тематичним принципом твори фентезі розрізняються в залежності від того, яким чином у них відображується дійсність. Оповідання і роман, маючи спільні теми, охоплюють дійсність по-різному. У наш час фентезі частіше представлений у формі роману, що пов'язане зі специфікою самого жанру та його тяжінням до масштабності. З цієї точки зору розрізняють епічний, романтичний, містичний, «чорний» та міфологічний фентезі.

Твори напряму епічного фентезі відрізняються великим масштабом сюжетних подій. У них зазвичай описується тривала боротьба героїв з могутнім ворогом, що стоять на стороні зла і володіє надприродними силами. Події таких творів охоплюють весь описуваний фантастичний світ, де відбуваються масштабні війни, катаклізми, а в завдання героїв входить порятунок усього світу або значної його частини. Для епічного фентезі характерні багатотомні епопеї з описами битв та походів. Центральною лінією сюжету зазвичай є місія («квест») головного героя і його друзів, яка може тривати протягом багатьох томів. Оскільки герої займають у конфлікті певний бік умовного добра, яке бореться зі злом, часто (хоча і не обов'язково) герої чітко поділяються на позитивних та негативних. Класичним прикладом цього напряму вважається «Володар Перснів» Д.Р.Р. Толкіна (1954-1955 рр.). У пізніший період піджанр епічного фентезі значно відійшов від боротьби добра і зла, породивши близький до історичного роману, жорсткий та натуралістичний різновид [10], у якому працюють такі сучасні письменники як Дж.Р.Р. Мартін, А. Сапковський, частково С. Еріксон та ін.

«Романтичний» фентезі – термін, запропонований Б. Невським в журналі «Світ фантастики та фентезі» [4]. У його основі лежить поняття *romance*, яким на Заході називають любовні романи. Прикладами творів цього напряму можуть слугувати такі романи, як «Анахрон» О. Хаєцької (2007 р.), «Сутінки» С. Маєр (2005 р.) тощо.

«Чорним фентезі» називають піджанр літератури, що включає в себе елементи жахів та готики, дія в якому відбувається у похмурих, «зламаних» світах. Класичними прикладами цього піджанру є цикл «Чорний загін» Г. Кука (1984-2000 рр.) та трилогія «Князь Порожнечі» Р.С. Бекера (2003-2006 рр.).

Містичний фентезі знаходиться на стику фентезі та містики [7]. Часто, але не завжди, в літературі цього під жанру розповідається про надприродне; є обмежений набір тематизованих персонажів, запозичених, як правило, з низової міфології різних народів: вампіри, зомбі, перевертні, примари, демони таїн. Прикладом містичного фентезі можуть слугувати «Вампірські хроніки» Е. Райс (1976-2014 рр.),

За національною специфікою фентезі розрізняють в залежності від того, на основі традицій якої певної культури будується фентезійний світ. Прикладами можуть слугувати орієнтальний, скандинавський, слов'янський фентезі і т. д. За часом, в якому відбуваються події, жанр поділяється на фентезі далекого майбутнього, міський фентезі, історичний фентезі. Особливість міського фентезі полягає в тому, що події розгортаються в сучасному місті і це місто відіграє істотну роль в сюжеті та атмосфері твору [10]. Прикладом міського фентезі можуть послужити творитакіх авторів, як Л. Гамільтон, Л.Н. Томсон, Т.К. Фіджері, В.Ю. Панов та ін.

Історичний або псевдоісторичний фентезі, на думку Б. Невського, скоріше не напрямок, а особливий прийом, який полягає в «конструюванні магічного світу на основі реального історичного періоду або подій. Причому за субжанровою спрямованістю це може бути і героїка, і епік, і пригодницький квест, і серйозна психологічна драма» [4]. Прикладами цього піджанру можуть слугувати серія «Відеський цикл» Г. Тертлдава (1986-2005 рр.), трилогія «Сага про Рейневана» А. Сапковського (2002-2006 рр.), твори Ю. Нікітіна, О. Хаєцької, В. Камші.

З аксеологічної точки зору вирізняють два крайні полюси: з максимально позитивною оцінкою (героїчний фентезі) та іронічний (гумористичний). Героїчний фентезі ми розглянули вище, а у гумористичному висміюються певні процеси сучасного світу або штампи фентезі.

Одним з найяскравіших представників цього піджанру є Тері Пратчет із його циклом «Плоский світ» (1983-2014 рр.) Також поширені пародії на твори класиків жанру. Назви пародій впізнавані, це перероблені назви основних творів [10]. За світоглядним початком виділяють християнський (сакральний) фентезі, техномагію (sciencefantasy), «філософський бойовик» (термін, вигаданий Г.Л. Олді для характеристики своїх власних творів).

Про християнський фентезі говорити вкрай складно, оскільки далеко не всі філологи визнають його існування. На підтримку цього піджанру виступає В.С. Муравйов в літературній енциклопедії: він вважає поеми Дж. Мільтона «Втрачений рай» (1667) та «Повернений рай» (1671) провідними творами цього піджанру, правда заснованими не так на тексті Біблії, як на апокрифічному матеріалі [8]. Християнські ідеї яскраво відображені у циклі «Хроніки Нарнії» К.С. Льюїса (1950-1956 рр.). Останнім критерієм є адресат – коли автор створює твори, враховуючи потреби свого читача. Тут науковцями виділяється лише дитячий фентезі, прикладами якого слугують твори про Гаррі Поттера Дж.К. Ролінг (1997-2007 рр.), «Хроніки Нарнії» К.С. Льюїса (1950-1956 рр.) тощо.

Як вже зазначалося, фентезі є жанром художньої літератури, а отже йому притаманні усі особливості цього функціонального стилю. Однією з найголовніших рис художнього стилю називають його обов'язкову естетичну функцію. Завдання автора фентезі полягає у тому, щоб створити яскравий світ, не схожий на інші, детально продумані, реалістичні образи персонажів, динамічний опис подій тощо. Твори фентезі – так само, як і художні тексти взагалі – повинні викликати у читача чітко виражену позитивну або негативну реакцію: замилювання, вдовolenня чи невдоволення, захоплення чи обурення діями створених автором художніх образів. Духовний вплив досягається завдяки використанню багатозначних слів та поєднанню лексичного й контекстуального значення цих слів та їх гармонійному функціонуванню в тексті [6, с. 259]. Для цього широко використовуються епітети, порівняння, метафори, авторські неологізми, різні види повторів, гра слів, іронія, промовисті антропоніми та топоніми, діалектизми, жаргонізми, арготизми та вульгаризми [2, с. 314-15].

Окрім лексичних засобів, у художньому тексті широко використовуються синтаксичні. До них відносять [2, с. 314-315; 6, с. 260] контраст коротких та довгих речень, ритм прози, домінування сурядних зв'язків, належність або відсутність у стилі певного автора прикметникових зворотів, інвертований порядок слів у реченні тощо.

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок у визначеному напрямі. Як ми бачимо, сучасний фентезі як жанр художньої літератури зародився у першій половині ХХ ст., проте веде свою передісторію з лицарських романів, зокрема про короля Артура. Сьогодні цей жанр має широке піджанрове розмаїття та при його створенні автори широко використовують різноманітні стилістичні прийоми та експресивні засоби для підкреслення образності та виразності текстів, підсилення впливу на читача. Проте безпосередньо стилістичні особливості цього жанру потребують більш детального дослідження та аналізу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеев С. Фэнтези – развитие жанра в России / С. Алексеев, М. Батшев // Книжное дело, 1997. – № 1. – С. 82–86.
2. Алексеева И.С. Введение в переводоведение: Учебное пособие для студ. филол. и лингв. фак. высш. учеб. Заведений / И.С. Алексеева. – СПб: Филологический факультет СПбГУ; М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 352с.
3. Афанасьева Е. Жанр фэнтези: проблема классификации / Елена Афанасьева // Фантастика и технологии (Памяти Станислава Лема). Сборник материалов Международной научной конференции 29–31 марта 2007 г. – Самара: Издательский дом «Раритет», 2009. – С. 86-94.
4. Жанры. Русское фэнтези / Б. Невский // Мир фантастики и фэнтези, 2004. – № 11: [Электронный ресурс] – Режим доступа до статті:
5. <http://www.mirf.ru/Articles/art342.htm>
6. Ковтун Е.Н. Поэтика необычайного. Художественные миры фантастики, волшебной сказки, утопии, притчи и мифа (На материале европейской литературы первой половины ХХ века) / Елена Николаевна Ковтун. – М.: Изд-во МГУ, 1999. – 308 с.
7. Корунец І.В. Вступ до перекладознавства (Навчальний посібник) / Ілько Вакулович Корунець. – Вінниця: Нова Книга, 2008. – 512 с.
8. Литература ужасов [Электронный ресурс] / Википедия, свободная энциклопедия. – Режим доступа до статті:

9. http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D0%B8%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0_%D1%83%D0%B6%D0%B0%D1%81%D0%BE%D0%B2
10. Муравьев В. С. Фантастика / В. С. Муравьев // Литературная энциклопедия терминов и понятий / Под ред. А. Н. Николюкина. – М.: НПК «Интелвак», 2001. – Стб. 1120–1124.
11. Фэнтэзи [Электронный ресурс] / С. Алексеев, Д. Володихин. – Режим доступа до статті:
12. http://www.krugosvet.ru/enc/kultura_i_obrazovanie/literatura/FENTEZI.html
13. Фэнтэзи [Электронный ресурс] / Википедия, свободная энциклопедия. – Режим доступа до статті:
14. <http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D1%8D%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8>
15. Шидфар Р. Бесконечная история. Очерк развития зарубежной фэнтэзи / Р. Шидфар // Книжное дело, 1997. – № 9. – С. 86–90.

Зайченко Ю. Фэнтэзи как жанр современной художественной литературы.

Статья посвящена основным характеристикам жанра фэнтэзи с точки зрения литературоведения и лингвостилистики. Рассматривается история возникновения жанра фэнтэзи, прослеживается сюжетное и тематическое сходство с рыцарскими романами средних веков. Демонстрируются современные подходы к классификации этого жанра. В качестве критериев выступают: задачи фантастического допущения и его роль в развитии действия, мифологическая составляющая фэнтэзи, сюжетно-тематический принцип, аксеологическая плоскость, национальная специфика, мировоззренческие особенности, ориентированность на целевую аудиторию и время, в котором происходят события произведений этого жанра. Также предоставляется краткая характеристика некоторых разновидностей фэнтэзи. Кроме того фэнтэзи рассматривается как явление, относящееся к функциональному стилю художественной литературы. Тексты этого жанра полны образности и выполняют эстетическую функцию, что становится возможным благодаря широкому использованию авторами различных стилистических приемов и экспрессивных средств.

Ключевые слова: фэнтэзи, художественная литература, рыцарские романы, фэнтэзи, экспрессивные средства, стилистические приемы.

Zaichenko Yu. Fantasy as a modern fiction genre.

The article is devoted to the basic characteristics of fantasy in terms of its literary and stylistic identity. The brief history of its origin and also narrative and thematic similarities with chivalric romances are considered. Modern approaches to classification of this genre are demonstrated. The criteria are: the problem of fantastic assumption and its role in the development of the action, the mythological part of fantasy, the role-themed principle, the axiological principle, the national specifications, the ideological features, the focus on the target audience and the time at which events occur in texts of this genre. It also provides a brief description of some kinds of fantasy. Furthermore fantasy is regarded as phenomenon belonging to the functional style of belles-lettres. The texts of this genre are full of imagery and perform an aesthetic function, which becomes possible because of the widespread use of various stylistic devices and expressive means by authors.

Key words: fantasy, belles-lettres style, chivalric romance, stylistics, expressive means, stylistic devices.

Статтю рекомендовано до друку
кандидат філологічних наук, доцент
кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови
факультету лінгвістики НТУУ «КПІ»
Н.В. Глінько

Ірина Козубська
(Київ)

УДК 81'42

**МОВНІ ТА ПОЗАМОВНІ СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖ МОВЛЕННЄВИМ ЖАНРОМ
«НАУКОВА МОНОГРАФІЯ» ТА ФУНКЦІОНАЛЬНИМ НАУКОВИМ СТИЛЕМ**

У статті розглядаються мовні та позамовні співвідношення між мовленнєвим жанром «наукова монографія» та функціональним науковим стилем. Автор аналізує різні визначення поняття «монографія», характеризує риси, умови функціонування і мовні особливості цього мовленнєвого жанру. Так як монографія є одним з найоб'ємніших серед існуючих жанрів наукової